

הקב"ה חפץ יותר במצוות שיעשה (האדם) בהם גם רצון הבריות
מבמצוות שבין אדם לקונו...
(רא"ש פאה, א').

הליכות בין אדם לחברו

"יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

למחנכות כיתות א'-ג'

"והנה יש כמה **מצוות תדירות** שמוטלות על האדם לעשות ולהיזהר בהן בכל עת
ואינן מובאות בשולחן ערוך ... וכן כמה **הנהגות טובות** המוזכרות בדברי חז"ל...
ונכון מאוד שילמוד אותם כל אדם ויהיה בקי בהן"
(משנה ברורה, סימן קנ"ז)

כיתות א'-ג' "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

הליכות לכיתות א'-ג'

- א. כתוב בתורה: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא, י"ח, י"ט), ורבי עקיבא אמר שזהו כלל גדול בתורה. על-פי מצווה זו מוטלת על האדם החובה לנהוג כלפי חברו באותו אופן שהיה רוצה שינהגו כלפיו.
  - ב. חכמינו זיכרונם לברכה ציוו אותנו: "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך". כלומר כל אדם מצווה לכבד את החבר באותו אופן שהוא היה רוצה שיכבדו אותו.¹
  - ג. יש לשמור על כבוד החבר ולהיזהר מאוד שלא להתכבד בקלונו.² ויש אומרים, שצריך להיזהר בכבוד החבר יותר מאשר בגופו.³
  - ד. יש הסוברים, שיש להשוות כבוד חברו לכבוד המקום, וצריך האדם להמליך את חברו כפי שממליך עליו את הקב"ה.⁴
  - ה. כל היודע שיש בחברו דבר אחד טוב יותר ממנו, חייב לנהוג בו כבוד. והוסיפו רבותינו שראוי לכבד את העני ולקום מפניו לכבוד השם יתברך,⁵ כמו שכתוב: "כי יעמוד לימין אביון" (תהלים, ק"ט, ל"א).
  - ו. צריך לתת כבוד לכל אדם באשר הוא. וידוע מאמר הרמב"ן שראוי לכבד כל אדם: אם הוא חכם ממני ראוי לכבדו על חוכמתו, ואם אני חכם ממנו נמצא שהוא צדיק ממני, שאני חוטא במזיד והוא חוטא בשוגג. אם הוא עשיר ראוי לכבדו על עושרו וכו', ואם אני עשיר והוא עני, נמצא שאני חוטא, שאיני עושה צדקה כפי יכולתי ודרגתי והוא צדיק בכך.⁶
  - ז. מתן כבוד לחבר ומניעת בושה נחשבות למצוות צדקה ולמעשה חסד גדול,⁷ והן בכלל צדקה שמצילה ממוות.
  - ח. מצווה מן התורה לספר בשבח החבר.⁸
- ר' אלימלך מליז'נסק זצוק"ל כתב בעניין זה תפילה נפלאה: "אדרבה, תן בליבנו שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם, ושנדבר כל אחד את חברו בדרך הישר והרצוי לפניך, ואל יעלה בליבנו שום שנאה מאחד על חברו, חלילה, ותחזק אותנו באהבה אליך, כאשר גלוי וידוע לפניך, שיהא הכול נחת רוח אליך... אמן כן יהי רצון".
- ט. יש לכבד את החבר, גם אם החבר אינו מכבד אותך, וזאת משום כבוד הקב"ה.⁹
- רבי אלעזר בן שמוע אומר "יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך" (אבות, ד': ט"ו). וצריך הסבר, וכי איזו השוואה היא זו לדמות כבוד למורא? אלא, מה רבך אתה מתיירא ממנו למרות שאינך מצפה כי רבך יתיירא גם הוא ממך. כך גם, תכבד את חברך מבלי לצפות לכבוד חזרה ממנו.

שוונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

י. יש להיזהר מאוד בכבוד החברים. ידוע לנו שתלמידי רבי עקיבא נענשו משום שלא נהגו כבוד זה כלפי זה.¹⁰ כפי שמובא בגמרא: "שנים-עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא, וכולם מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה" (יבמות, ס"ב: ע"ב).

יא. בימינו, ימי "עקבתא דמשיחא", יש להתחזק מאד בשמירה על כבוד הזולת, שחכמינו הזהירו על כך שיהיה רפיון גדול בקיום מצוות שבין אדם לחברו בימים אלו.¹¹

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

מפתח הלב
החינוך לחיים בחברה

מפתח הלב - תוכנית חברתית-ערכית לבתי-הספר היסודיים לבנות במגזר החרדי
משרד החינוך, המחוז החרדי והמחלקה לחינוך לחיים בחברה באגף לחינוך יסודי

כיתות א'-ג'
"יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

מעשה רב - סיפורים לכיתות א'-ג'

ליפול לאש כדי לא לבייש

בשכנות למר עוקבא גר איש עני. כל יום היה מר עוקבא מניח לו מטבעות כסף סמוך לדלת ביתו, כדי שיוכל לקנות לעצמו אוכל. יום אחד חשב העני לעצמו: "מעניין מי עושה לי את הטובה? מי זה שמניח לי כל יום כסף בפתח הבית?" החליט אותו עני להסתתר ולראות מי זה אותו אדם שגומל אתו חסד. באותו היום הלכו מר עוקבא ואשתו כדי לשים את מטבעות הכסף כהרגלם. העני, שהסתתר בקרבת מקום, ראה את מר עוקבא ואשתו מניחים את המטבעות ויצא אליהם. אולם, הם ברחו מפניו והתחבאו בתוך תנור שעדיין להטו בו הגחלים. הם העדיפו להיכנס לתנור הלוהט ולהסתכן בכוויות ובלבד שלא לבייש את העני אם ידע מי הם האנשים הדואגים למחסורו ויתבייש מהם בעניותו.

(כתובות, ס"ז, ע"ב)

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

כיתות
א'-ג'
"יהי כבוד חברך
חביב עליך כשלך"

מעשה רב - סיפורים לכיתות א'-ג'

לא להתייבש כדי שלא לבייש...

יום אחד נכנסו לחדרו של הרב שטיינמן זצ"ל כמה מתלמידיו שביקשו להתייעץ אתו. מחוסר מקום הניח אחד התלמידים את קערת נטילת הידיים עם ספל מלא מים על המיטה שעליה ישב הרב. לפתע פתאום נשפך ספל המים הקרים על המיטה בדיוק במקום שבו ישב הרב. אילו הדבר היה קורה לאדם אחר הוא בוודאי היה מזנק ממקומו בבהלה או לכל הפחות מניע ראשו או אומר משהו. אולם, הרב שטיינמן זצ"ל לא עשה דבר מאלו, הוא המשיך לשבת על מקומו כאילו דבר לא אירע. רק כאשר עזבו הנוכחים את החדר והרב ידע שתגובתו לא תגרום צער לאיש, הוא קם ממקומו. בני הבית נבהלו, בגדיו של הרב היו רטובים לגמרי, גם כלי המיטה נרטבו ואף המזרן היה ספוג במים. כשהתפלאו מדוע ישב הרב בלי לנוע ולא אמר דבר, הגיב הרב בנחת: "וכי עדיף לבייש אדם מישראל? הלוא אמרו רבותינו, כי מוטב לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים".

(מין ראש הישיבה, מספרי הרב אוחיון)

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

כיתות א'-ג' "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

מעשה רב - סיפורים לכיתות א'-ג'

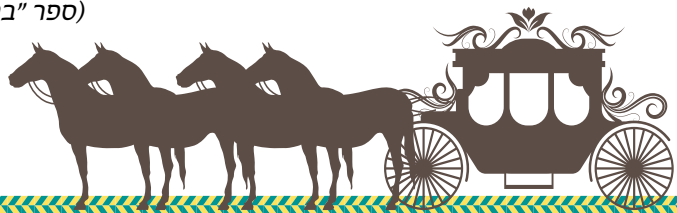

המכבד את חבריו - יצליח במעשיו

הסיפור אירע ברוסיה בזמן מלחמת נפוליאון. נפוליאון שמע על גדולתו וחוכמתו הרבה של רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, וכשהגיע עם צבאו לחניית לילה סמוך לוולוז'ין, הוא ביקש להיפגש עם רבי חיים ולהתייעץ עמו. הוא פנה אליו ושאלו: "מה דעתך על עתיד מלחמה קשה זו שפתחתי בה, האם תסתיים אף היא בניצחון?" השיבו רבי חיים: "אמשול לך משל למה הדבר דומה. נסיך אחד, בן מלך, עשה פעם את דרכו במרכבה אדירה רתומה לארבעה סוסים אבירים ומשובחים. והנה, בהגיעו לתוך יער עבות מעדו רגלי אחד הסוסים לתוך ביצה טובענית. זה משך אחריו גם את שלושת חבריו, והמרכבה התהפכה על צידה. כל מאמצי העגלון והמשרתים לחלצם מן הבוץ עלו בתוהו. עברו שעות אחדות והנה איכר פשוט התקרר עם עגלתו הרעועה רתומה לשלושה סוסים כחושים, ואף הם החלו מועדים ושוקעים בביצה. אולם האיכר שלף תכף את שוטו, הצליף בסוסים אחת ושתיים, ואלו אזרו את שארית כוחם, נעו לכאן, זזו לשם, ופתאום משכו את העגלה עימם אל מחוץ לביצה. הנסיך ומשרתיו התפלאו מאוד. ניגש הנסיך אל האיכר ותמה באוזניו 'לי ארבעה סוסים אבירים ומיוחסים ולך שלושה צנומים ודקים, ובכל זאת דווקא אלו שלך נחלצו ברגע אחד מן הבוץ, ואילו שלי כבר שעות מתבוססים בבוץ ולא יודעים את נפשם היאך להימלט מצרה זו'. הסביר לו האיכר 'הסוסים שלך מיוחסים המה, אותם גטלת אחד מכאן ואחד משם, מהטובים ומהמובחרים שבכל מדינה. לפיכך, כאשר מצליף אתה על גבם מושך כל סוס לרוח אחרת והם אינם מצליחים להתאחד למען המטרה. מה שאין כן סוסיי הדלים והכחושים, כולם ממשפחה אחת, אימא ושני בניה. לכן כשמכה אני את האחד חשים זאת גם השניים האחרים ונחלצים מיד לעזרתו".

המשיך ר' חיים והסביר את הנמשל: "אתה המלך נפוליאון דומה לנסיך ההוא. לרשותך צבא אדיר מחומש ומאומן היטב, אלא שאינו עשוי מעור אחד, מורכב הוא מצבאות של ארצות שונות שגלוו אל הצבא הצרפתי אשר תחת פיקודך. לעומת זאת, צבא רוסיה כולו מעם אחד שנלחם על ביתו. לכן, יש סיכוי שהצבא המאוחד ינצח את הצבא שלך". וכך אכן היה.

(ספר "בנאות דשא" על התורה, עמ' ק"ג)

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

א'-ג'

כיתות
א'-ג'
"יהי כבוד חברך
חביב עליך כשלך"

העמק דבר - שאלות לדיון לכיתות א'-ג' ?

שאלה לדיון

ציפי ויפי, תלמידות כיתה א', היו חברות טובות מאוד. יום אחד, קרה דבר לא נעים ביניהן והן החלו ללעוג זו לזו ולזלזל זו בזו. בכל פעם שאחת מהן ענתה תשובה לשאלת המורה לעגה השנייה לדבריה. כששאלה אותן המורה, מדוע הן מתנהגות כך, ענו שתיהן אותה תשובה: "משום שהיא לועגת לי". מה לדעתכן צריכה המורה לעשות כדי שציפי ויפי ישובו להיות חברות?

התשובה

"הווי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום", פירשו באבות דרבי נתן, כיצד היה אהרן אוהב שלום? "כשהיה רואה שני בני אדם מתקוטטים היה הולך לכל אחד מהם שלא מדעת חברו ואומר לו: 'ראה חברך, איך הוא מתחרט ומכה את עצמו על שחטא לך, והוא אמר לי שאבוא אליך שתמחל לו. ואחר כך, כשהיו פוגשים זה בזה היו מנשקים זה את זה".

גם כאן על המורה לחפש דרכים כיצד להשכין שלום בין ציפי ומלכי שתי החברות, לספר לכל אחת מהן עד כמה רוצה חברתה באמת להשלים איתה, וללמד אותן לדון זו את זו לכף זכות. היא אף יכולה לבקש מכל אחת מהן לספר לה דברים בשבח חברתה.

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

כיתות א'-ג' "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

העמק דבר - שאלות לדיון לכיתות א'-ג'

שאלה לדיון

לאה ילדה פקחית ונבונה אולם יש לה בעיית התארגנות. אסתר יושבת ליד לאה, והנה מבלי משים הזיזה לאה את המרפק שלה ושפכה דבק על החצאית של אסתר. לאה אפילו לא שמה לב שלכלכה את אסתר. אסתר יודעת, שאם היא תבקש מהמורה רשות לצאת מהכיתה כדי לשטוף את החצאית, היא תצטרך להגיד לה את הסיבה, וכל הכיתה תבין שזה מפני שלאה שפכה את הדבק. זה עלול לגרום לכך שלאה תתבייש. מה צריכה אסתר לעשות?

תשובה

אמרו רבותינו: "מוטב לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" (ברכות, מ"ג: ע"ב). בפשטות, אין זו הלכה פסוקה שאכן חייבים לנהוג על-פיה. הדברים נאמרו כדי להמחיש לנו ביתר שאת את החומרה שבהלבנת פני החבר ברבים. כלומר, שאיסור הלבנת פנים חמור כמו שלוש העבירות שעליהן נאמר "ייהרג ואל יעבור" (תוס', סוטה, י').

אנו רואים שאיסור הלבנת פנים הוא חמור ביותר. לכן, יכולה אסתר לגשת למורה בשקט ולספר לה מה קרה מבלי שאף אחת מבנות הכיתה תשים לב. במידה שאין אפשרות כזו, על אסתר לחכות להפסקה, למרות הקושי שבדבר ולא להלבין את פניה של לאה.

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

כיתות א'-ג'
"יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

העמק דבר - שאלות לדין לכיתות א'-ג' ?

שאלה לדין

רינה נזהרת מאוד בכבוד הזולת, היא מקפידה שלא לעשות מעשים שפוגעים או מביישים את חברותיה. למשל, אם חברה עונה תשובה שגויה או מגוחכת לשאלת המורה, רינה עוצרת את עצמה ולא מלגלת או צוחקת, כדי לא לבייש את החברה. אולם בנושא הוויתור, קשה לרינה מאוד. לדוגמה, בשעת משחק היא תמיד שואפת להיות ראשונה, וקשה לה לאפשר מידי פעם גם לחברותיה לזכות במקום הראשון. האם, לדעתכן, יוצאת רינה ידי חובת מצוות כיבוד חברותיה בכך שמקפידה לא לפגוע בחברותיה ולא ללגלג עליהן?

תשובה

נלמד את ההנהגה הראויה מדברי הלל (שבת, ל"א: ע"א) במעשה על נוכרי אחד שבא להלל וביקש להתגייר, וללמוד את כל התורה על רגל אחת. גיירו ואמר לו, שהכלל הוא "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך". משמע, שהחיוב הוא בבחינת "שב ואל תעשה". ולכן יכולנו להסיק מכך, כי עניין כבוד חברו שנלמד ממצוות "ואהבת לרעך כמוך" הוא לכאורה רק בבחינת "שב ואל תעשה", כלומר, אל תפגע בכבוד חברך. אולם, זו הייתה טעותם של תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה כלפי זה, עד שבא רבי עקיבא ולימד "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא, ב': ד') זה כלל גדול בתורה והוא בבחינת מצוות עשה. יש לעשות מעשים של כבוד לחבר ולא רק להישמר ממצוות של "לא תעשה" כדי שלא לביישו. כפי שהוכח ממה שנכתב באבות דרבי נתן (ט"ו) "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך". שכשם שאדם רואה את כבודו, כן יראה את כבוד חברו (מצוות עשה). וכשם שאין אדם רוצה שיצא לו שם רע וכבודו ייפגע, כן ישאר שלא להוציא שם רע לכבודו של חברו (מצוות לא תעשה). רינה מקיימת את החיוב לשמור על כבוד הזולת למחצה. היא מתייחסת לחלק של "לא תעשה" בכך שאינה מביישת את חברותיה, אולם, מחסירה את "מצוות עשה" של "ואהבת לרעך כמוך" בכך שהיא מתעקשת תמיד להשיג את המקום הראשון במשחקים ופוגעת בכך בחברותיה.

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

כיתות א'-ג' "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

מקורות להליכות לכיתות א'-ג'

- 1 וצריך לחוס על ממונו כמו שהוא חס על ממון עצמו ועל כבוד עצמו, ויהא שמח בטובתו ומיצר בצרתו (קיצור ספר חרדים, א').
- 2 והמתכבד בקלון חברו, אף-על-פי שאין חברו שם ולא הגיעו לו בושות, אלא ערך מעשיו הטובים וחוכמתו נגד מעשה וחוכמת חברו, כדי שיראה מתוכו שהוא מכובד וחברו בזוי - אין לו חלק לעולם הבא (ספר חרדים, י"ז).
- 3 יותר מגופו - שמה שחייבו במשנה באבות (אבות ב', י"ג) לתת כבוד לחברו כמותו - זה משום שחיי קודמים, וכשהכבוד בא על חשבוננו. כגון, שאם יכבד אדם המתחרה לו יכול להפסיד מקור פרנסתו - לא חייבוהו. אולם מה שנאמר שיכבדו יותר מגופו זה כאשר אין זה בא על חשבוננו.
- 4 יסוד חשוב מובא בסדרת תיקון המידות (היזהרו בכבוד חברים, עמוד פ"ה) מפי רבי יחזקאל לוינשטיין: דרש רבי אברהם נח פלאי ראש ישיבת הלוסק: כידוע שמצוות קבלת עול מלכות שמיים בקריאת שמע היא לאין שיעור. ונפסק בשו"ע (או"ח סימן ס"ג סעיף ו, ובמג"א, שם) הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו, ולא יקרוץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו וכו'. וכתב המג"א שאפילו לדבר מצווה אסור לרמוז. לעומת זאת פסק השו"ע (שם, סימן ס"ו סעיף א'), שבאמצע פרקי קריאת שמע משיב הקורא מפני הכבוד לאדם נכבד, ובין הפרקים משיב שלום לכל אדם, וכו'. ולמה למצווה אחרת אסור להפסיק בזמן קריאת שמע אפילו ברמיזה, ולמצוות כיבוד הבריות מותר? הווי אומר מצוות "ואהבת לרעך כמוך" הרי היא מעין מצוות "ואהבת את ה' אלוקיך", זו וזו אחת היא, כי חביב אדם שנברא בצלם אלוקים, וכאשר מכבד את האדם משום שנברא בצלם - הריהו מכבד את הקב"ה בעצמו.
- 5 וכעין זה פירש בעל ה"דברי ישראל" זיע"א את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך אני ה'", שהכוונה כמו שאתה מקיים ואהבת לרעך, כן אני מקיים ואהבת לרעך. פשר הכתוב הוא כך "ואהבת לרעך" - הוא הציווי, ומפרש ואומר: "כמוך אני ה'", כלומר כמו שאתה אוהב לרעך, כן אני ה' אוהב אותך. וזה הפירוש: "אהבת עולם אהבתנו" כלומר: כמו שאנחנו אוהבים ישראל אחד לחברו בעולם הזה, כך כפי ערך זה גם אתה אהבתנו וכפי הכלל במידה שאדם מודד מודדים לו.
- 6 פלא יועץ ערך "כבוד הבריות", מסכת פסחים קי"ג.
- 7 אגרת הרמב"ן.
- 8 בחידושי וביאורי הגר"א (ספר ליקוטים) הביא מביאורי אגדות על מסכת ברכות (כ"ח, ע"ב) וזה לשונו: "כשחלה רבי אליעזר וכו' ציווה לתלמידיו על התורה ועל התפילה ועל כבוד חברים, על דרך המשנה: על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים (אבות, פ"א: מ"ב). והנה, יש בעולם את הבורא יתברך ומבחר הנבראים שהם ישראל, והתורה מחברם אל הבורא. כנגד זה ציווה לכבד את התורה כדי שתתקיים בבניהם, ועל התפילה שהיא עבודה, ועל כבוד חברים שהוא עיקר גמילות חסדים."
- 9 כפי שהובא בקיצור מתוך "ספר חרדים" לרבי אלעזר אזכרי, במצוות עשה מן התורה התלויות בלב (פרק א סעיף י"ח): "וכן חייב לאהוב כל איש מישראל, כמה שכתוב "ואהבת לרעך כמוך", לפיכך צריך לספר בשבחו.

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

9 פעמים רבות חולפת בראש המחשבה, כי אנחנו טרחנו ועמלנו ונתייגענו כל כך עבור חבר, ואילו הוא אינו יכול לעשות עבורנו טובה קטנה? בעניין זה כתב הגה"צ רבי צבי מאיר זילברברג שליט"א: "אחד מהלימודים שיש ללמוד מהפרשה של אליעזר עבד אברהם הוא בעניין כבוד הזולת. אליעזר, לפי הבנתו, יכול היה לחשוב: אני משרת ומשמש את רבי אברהם אבינו באמונה רבה, ופעם אחת אני רוצה ממנו טובה קטנה שישתדך עמי והוא לא נענה לבקשתי. ובכל זאת, אליעזר אינו מתרעם על אברהם אבינו והוא ממשיך לשרת ולכבד אותו בנאמנות".

10 צריך עיון גדול כיצד זה יתכן שתלמידי רבי עקיבא שהוא בעל האמרה: "ואהבת לרעך כמוך" זה כלל גדול בתורה" לא נהגו כבוד זה בזה? הרי זה אחד מפרטי המצווה של "ואהבת לרעך כמוך" כפי שהביא ספר חרדים. ויש לתרץ, שגדרי ההלכה של "ואהבת לרעך כמוך" הלכו והתבררו במשך השנים. בתחילה נהגו על-פי מימרתו הידועה של הלל (שבת, ל"א, ע"א) שהכלל הוא - מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך. וגם על רבי עקיבא מסופר כך באבות דרבי נתן (פרק כ"ו, נוסחה ב'): מעשה באחד שבא לרבי עקיבא, אמר לו: 'רבי, למדני כל התורה כולה כאחת' והוא השיב לו: כללה של תורה "מה דאת סני לגרמך לחברך לא תעביד". חלק מהמתרגמים של הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" לא פירשו כפשט הפסוק, אלא כפירוש הלל ורבי עקיבא "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך" - שזו מצוות לא תעשה. ולכן, תלמידי רבי עקיבא, שלא רצו לבטל את זמנם בחיובים שאינם מפורשים בתורה לא נהגו כבוד זה בזה, שהרי לא ראו חיוב בכך. עד שבא רבי עקיבא וקבע: "ואהבת לרעך כמוך" זה כלל גדול בתורה". היינו, שמצווה זו אינה רק מצוות לא תעשה אלא גם מצוות עשה, ובכלל זה גם כבוד חברו. ואפשר שהיה זה אחר פטירת תלמידיו, שמחמת שהבין את הסיבה לפטירתם קבע כלל זה.

11 כך הובא בגמרא סוטה (מ"ט, ע"ב): "בעקבתא דמשיחא - חוצפא יסגא וכו' ואין תוכחת, בית ועד יהיה לזנות וכו', וחכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב, בת קמה באימה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו, ועל מה יש לנו להישען אלא על אבינו שבשמיים". ולפי זה נראה לפרש את סוף הפסוק "אני ה'" שמסיים את תחילת הפסוק - "ואהבת לרעך כמוך", שכלל שיתחזקו ויתרבו אהבת החברים ואהבת ישראל, כן "אני ה'" אתגלה יותר, ותתקיים המלכת ה' יתברך בעולם.

שונות - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

